

Archief

STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ARTIKEL 20 MONUMENTENWET

Toelichting bij het voorstel tot vaststelling van een beschermd stadsgezicht ex artikel 20 van de Monumentenwet

DOKKUM, gemeente Dokkum

Het te beschermen stadsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening no.031) door een stippellijn omgrensde gebied.

Dokkum, gelegen in het kwartier Oostergo, ongeveer 20 km. noordoostelijk van Leeuwarden, is tot ontwikkeling gekomen aan het kruispunt van een land- en een waterweg, op de plaats waar de landstroom Ee uitmondde in een diepe inham van de Lauwerszee, het z.g. Dokkumer Diep. De verbrede waterpartij, die plaatselijk was ontstaan, vormde een natuurlijke haven, die bij uitstek geschikt was voor een handelsnederzetting; reeds in de 11de eeuw werden in Dokkum munten geslagen.

Voorts verwierf Dokkum sedert de vroege middeleeuwen grote bekendheid door de moord op Bonifacius in 754, waardoor het voor de Christenen een bedevaartsoord werd. Door de oprichting van de Bonifaciusabdij werd Dokkum tot een geestelijk centrum. Ter plaatse van de moord werd een kerk gebouwd, die gestaan zou hebben op dezelfde plaats als de inmiddels gerestaureerde Grote Kerk.

Verdere ontwikkeling van de plaats zette zich voort nadat Dokkum, wellicht in de 13de eeuw, zich juridisch los had gemaakt van de grieterij Dongeradeel; van een stadsbestuur is sprake in het jaar 1298. Uit de 14de eeuw zijn handelsrelaties bekend met Hamburg, Scandinavië en Engeland.

In de 14de eeuw en het begin van de 15de eeuw heeft de stad evenwel veel te lijden gehad door de twisten tussen de Schieringers en de Vetkopers. In 1413 werd zij versterkt met een aarden wal; een jaar later werd deze wal echter weer geslecht. Opnieuw liep de stad schade op gedurende de Gelderse en Bourgondische oorlogen van 1515 tot 1523, waarbij de stad verscheidene malen van bezetter verwisselde.

Het jaar 1572 werd een rampjaar; nog maar nauwelijks de Allerheiligenvloed van 1570 te boven, werd de stad door de Spaanse gouverneur Casper de Robles geplunderd, verbrand en half uitgemoord.

In 1580 verwisselde de bezetting wederom, nadat de Graaf van Hohenlo de stad had ingenomen.

Vanwege de gunstige ligging ten opzichte van de zee kon Dokkum zich evenwel steeds herstellen van de oorlogsverwoestingen. In 1582 werd een nieuwe versterking aangelegd, bestaande uit een hoge aarden wal met zes dwingers (bastions), waarbuiten een brede diepe gracht. De brede haven in de stad (het Groot Diep), waar vele zeeschepen een ligplaats hadden, kwam hierdoor evenals de oude sluis (de Zijl), die de haven van het binnenwater afsloot, binnen de wal te liggen. In 1654 werd een trekvaart gegraven langs het Stroobos naar Groningen, waardoor de handelsfunctie belangrijk werd versterkt.

Na het tot stand komen van de in 1582 aangelegde versterking vertoonde de plattegrond van de stad een zeshoek, met op de hoekpunten de reeds vermelde dwingers. Een viertal poorten, Aalsemerpoort, Oosterpoort, Woutpoort en de Hanspoort, beheerste de toegang van de landwegen, terwijl door een drietal waterpoorten de waterwegen onder contrôle stonden. Aan de noordzijde van het Groot- en Kleindiep ligt het grootste en belangrijkste gedeelte van de oude stadskern. De terp waarop de stad is gebouwd is hier duidelijk herkenbaar.

Huidig karakter

Ofschoon de plaats een zeer oud verleden heeft, spreekt dit in het uiterlijk van de stad minder dan de latere eeuwen van voorspoed.

In de 16de en 17de eeuw bloeide Dokkum als belangrijke havenplaats; handel en nijverheid brachten in die periode grote welvaart, die voor een groot deel het aspect van de plaats, zoals dat thans wordt aangetroffen, heeft bepaald. De plattegrond is sedert de aanleg van de 16de eeuwse aarden omwalling niet gewijzigd. Buiten de voor het merendeel verlaagde wallen met de te restaureren dwingers is de singelgracht nog geheel aanwezig. Op de plaats van de verdwenen landpoorten bevinden zich ook nu nog de vier toegangen tot de oude binnenstad.

Het uit een oogpunt van stedschoon belangrijkste gedeelte vormt ongetwijfeld de vroegere hartader van de stad, het Groot Diep, de Zijl en het Klein Diep. Deze brede waterpartij, die de gehele stad in oost-westelijke richting doorsnijdt, is door zijn specifieke ruimtelijke indeling bijzonder karakteristiek. Langs de Vleesmarkt en Grote Zuipmarkt komen verlaagd langs het water nog los- en laadkaden voor. Met de 19de eeuwse Bonte brug, de overkluisde Zijl en de boombegroeing is de open ruimte op magnifieke wijze ingedeeld. De in breedte sterk variërende langgerekte ruimte wordt ter weerszijden door gevelwanden begrensd, waarvan de rooilijnen evenwijdig aan het gebogen verloop van de beide Diepen zijn gelegen. De aaneengesloten bebouwing bestaat merendeels uit woningen en bedrijfspanden van twee lagen en een kap, onderling in breedte en hoogte verschillend. Ook de gevelbeëindigingen variëren sterk en vertonen een afwisselend beeld van lijst- en topgevels. Vele huizen getuigen hier van Dokkum's bloeiperiode, huizen die tezamen met de latere panden uit de 18de en 19de eeuw een aantal waardevolle gevelwanden opleveren.

Ongeveer de helft van het totale aantal in Dokkum beschermde monumenten is gelegen langs de Diepen en de Zijl. Het belangrijkste gebouw hiervan is het stadhuis, ontstaan uit een 16de eeuwse Stins, dat met zijn koepelvormige open klokkentoren door zijn centrale ligging aan de Zijl een dominante plaats inneemt. Langs de Verlengde Diepswal staat voorts nog het tot museum ingerichte Admiraliteitshuis, dat eveneens uit een 16de eeuwse Stins is ontstaan.

Ofschoon het mogelijk is om in detail alle karakteristieke elementen nader te beschrijven, kan worden volstaan met de conclusie dat niet één onderdeel het karakteristieke beeld verstoort. Grote zorgvuldigheid moet worden betracht bij wijzigingen en vernieuwingen, indien deze noodzakelijk zouden blijken. De bestaande parcellering en differentiatie zal dan ook het uitgangspunt vormen voor de architectonische geleiding. Voorts zal getracht moeten worden de functionele bestemming zoveel mogelijk te handhaven.

Merkwaardigerwijs zijn in de overige straten van Dokkum slechts zelden gevelwanden aanwezig met een gaaf historisch karakter.

Toch zijn een aantal van deze straten, zoals bijv. de Vlasstraat, Breedstraat, Koornmarkt, Boterstraat, Herenstraat, Hoge Pol, Nauwstraat en Legeweg van specifieke betekenis voor het aspect van de binnenstad. Verspreid in deze straten en in andere delen van de binnenstad komen beschermde monumenten voor. Van betekenis voor deze gevelwanden is het individuele karakter van de in één rooilijn aaneengesloten bebouwing. Vooral het verschil in parcelering en hoogte (gemiddeld twee lagen en een kap) is hierbij van belang. Bij eventuele vernieuwingen dient er vooral aandacht aan geschonken te worden, dat geen architectonische en functionele schaalvergroting zal optreden. Ook de indeling van het straatvlak is mede bepalend voor het beeld, waarbij vooral ook de terphelling aan de straten een verrassend beeld verleent. De boombegroeiing verdient vooral op de Markt en de Breedstraat enige aanvulling.

De Markt met de gerestaureerde Grote Kerk is qua ruimte minder aantrekkelijk. Ondanks een merendeels waardevolle bebouwing, die de ruimte begrenst, zoals de kerk, het vroegere Weeshuis, het Beurshotel en het hofje, is mede door het sterke hoogteverschil, met op het laagste gedeelte de laagste bebouwing, een wat onevenwichtige schaal aanwezig. Het is evenwel mogelijk door het toepassen van een nieuwe indeling van de ruimte, waarbij gebruik gemaakt kan worden van de historische gegevens, een aantrekkelijk geheel te maken.

Een element van grote waarde binnen de veste vormt de Klooster- en Westersingel met de Wortelhaven, welke vóór de aanleg van de thans bestaande bolwerken, de middeleeuwse omgrachting van de stad vormde; de Oostersingel werd met de grond van het afgegraven Ooster Bolwerk gedempt. De Kloostersingel is bijzonder schilderachtig, waarbij de eenvoud van de begrenzende bebouwing en de fraaie boombegroeiing het aspect versterken. Gewezen wordt op de lage woningen aan het oosteinde van de Oranjesingel, waar de enig overgebleven overtuinen zijn gelegen, die nog in Dokkum worden aangetroffen. Voorts vormt de leerlooierij met zijn gebouwen een bijzonder element langs deze gracht.

Ofschoon een aantal straten qua bebouwing van minder belang moet worden geacht, vormt de gehele stad binnen de singels een boeiend stedenbouwkundig geheel van telkens wisselende stads-

gezichten. Om deze reden wordt voorgesteld het gehele historische stadsplan van Dokkum binnen de regeling te brengen als bedoeld in artikel 20 van de Monumentenwet. Als grens is dan ook aangehouden de buitenste oeverlijn van de in 1582 gegraven singelgracht, waarbij alleen aan de oostzijde een klein gedeelte, waar zich een oude ijsherberg bevindt, is toegevoegd.

De bedoelde regeling houdt geenszins een algehele bevestiging in; zij heeft tot doel door middel van een stedenbouwkundige regeling die maatregelen te treffen, welke noodzakelijk zijn om het karakter van deze unieke binnenstad ook voor de toekomst te bewaren.

Dokkum, 16 november 1970.

No. 171/170

Aanwijzing binnenstad Dokkum
tot beschermd stadsgezicht.

Aan de gemeenteraad.

Nadat vroeger de aandacht van wettelijke monumentenbescherming vrijwel uitsluitend gericht was op het behoud van afzonderlijke, uit architectonisch en historisch oogpunt belangrijke gebouwen, heeft in latere jaren meer en meer de overtuiging veld gewonnen, dat het van niet minder belang is het geheel van een straat-, plein- of grachtenwand te behouden, wanneer een dergelijk complex door zijn bijzondere sfeer voor de schoonheid van stad of dorp van belang is.

Met inwerking treding van de Monumentenwet in 1961 ontstond voor het eerst in de geschiedenis de mogelijkheid op basis van een wettelijke regeling voorzieningen te treffen voor het behoud van deze complexen.

Deze stads- en dorpsgezichten worden in het definitieartikel van de Monumentenwet omschreven als "groepen van onroerende zaken, hieronder begrepen bomen, wegen, straten, pleinen en bruggen, grachten, vaarten, sloten en andere wateren, welke met één of meer tot de groep behorende monumenten een beeld vormen dat van algemeen belang is wegens de schoonheid of het karakter van het geheel". Uit deze omschrijving blijkt, dat wil er sprake zijn van een stads- of dorpsgezicht, tenminste één monument van de groep moet deel uit maken. Is een stads- of dorpsgezicht in de registers opgenomen, die ingevolge de wet door de Monumentenraad moeten worden vastgesteld, dan heeft het de status van beschermd stads- of dorpsgezicht. Deze inschrijving heeft niet eerder plaats dan nadat de aanwijzing tot beschermd stads- of dorpsgezicht door de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening onherroepelijk is geworden, d.w.z. nadat de gemeenteraad geen gebruik heeft gemaakt van zijn beroepsrecht dan wel nadat de Kroon op een ingesteld beroep afwijzend heeft beschikt.

De aanwijzing tot beschermd stads- of dorpsgezicht is de eerste fase van de regeling tot het treffen van voorzieningen voor het behoud van meergenoemde complexen. Zij houdt in een omgrenzing van het in aanmerking komende gebied. In een bijbehorende toelichting wordt het algemeen belang, dat tot de aanwijzing heeft geleid nader omschreven. De strekking van de aanwijzing is voornamelijk aan te geven, dat de gemeente aan het betrokken gebied bijzondere zorg dient te besteden in die zin, dat een zodanig beleid wordt gevoerd, dat de waarde van het gezicht wegens het eraan toegekende algemene belang behouden blijft.

Inschrijving van een beschermd stads- of dorpsgezicht in de registers van de Monumentenraad heeft voor de eigenaren en zake-lijk gerechtigden geen rechtstreekse rechtsgevolgen. De bescherming van deze stads- of dorpsgezichten wordt gerealiseerd door middel van artikel 37, 5e lid van de Wet op de Ruimtelijke Ordening. Uit de aanwijzing volgt krachtens dit artikel de volgende fase, namelijk de verplichting tot vaststelling door de gemeente, binnen een jaar na de inschrijving, van een bestemmingsplan ter bescherming van het gebied.

De normaal op bestemmingsplannen en voorschriften betrekking hebbende wettelijke voorschriften en waarborgen zijn vrijwel geheel ook hier van toepassing.

De inhoud van het bestemmingsplan zal gericht moeten zijn op het behoud van de bijzondere elementen in het gebied, die wezenlijk de schoonheid of het karakter van het geheel bepalen, en het voorkomen van modernisering en wijzigingen die ertoe kunnen leiden, dat de waarde van het "gezicht" wordt geschaad. Het gaat derhalve niet om het "bevriezen" van het gebied. Een onmogelijk worden van een bepaalde ontwikkeling behoeft niet te worden gevreesd.

Voordat de Ministers van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening tot aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht kunnen overgaan moeten zij ingevolge artikel 20 van de Monumentenwet een aantal instanties horen. Eén van deze instanties is de gemeenteraad.

Op 28 oktober j.l. is via gedeputeerde staten van Friesland bij ons binnengekomen een voorstel tot vaststelling van een beschermd stadsgezicht voor de gehele binnenstad van onze gemeente. Het voorstel met de bijbehorende kaart, waarop de begrenzing is aangegeven, ligt voor u bij de raadsstukken ter inzage. Gedeputeerde Staten stellen het op prijs uw advies over genoemd voorstel te ontvangen.

Het voorstel tot aanwijzing van de gehele binnenstad van onze gemeente tot beschermd stadsgezicht komt niet onverwacht. Bij meerdere gelegenheden hebben wij reeds medegedeeld, dat de aanwijzing in de loop van 1971 verwacht kon worden.

Bij de voorbereiding en vaststelling van het structuurplan voor de binnenstad is uitgegaan van het principe, dat de oude structuur van de binnenstad diende te worden gehandhaafd. Het in voorbereiding zijnde bestemmingsplan-binnenstad, dat geheel geënt is op dit structuurplan en de daaraan ten grondslag liggende principes, zal derhalve naar onze mening geen conflicten opleveren met de aanwijzing. Integendeel, de vaststelling van het structuurplan en de voorbereidingen voor het bestemmingsplan-binnenstad zijn immers mede van de grond gekomen met het oog op de naderende aanwijzing en de daaraan voor de gemeente gekoppelde verplichting binnen een jaar de bescherming te realiseren door middel van een bestemmingsplan. Juist met het oog hierop zijn de voorbereidingen voor het structuurplan en het bestemmingsplan-binnenstad in nauw overleg geschied met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Ook in de laatste alinea van het voorstel tot vaststelling van een beschermd stadsgezicht wordt nog eens nadrukkelijk gezegd, dat de bedoelde regeling geenszins de algehele bevrizing inhoudt. De aanwijzing heeft tot doel door middel van een stedenbouwkundige regeling (i.c. het reeds in voorbereiding zijnde bestemmingsplan) die maatregelen te treffen, welke noodzakelijk zijn om het karakter van onze unieke binnenstad voor de toekomst te bewaren.

Wij menen te kunnen stellen, dat er door de aanwijzing feitelijk weinig voor onze binnenstad verandert, omdat aan het door ons college voorgestelde en door uw raad vastgestelde structuurplan ten grondslag liggen de principes en doelstellingen, die ook de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht nastreeft.

In het voorstel tot vaststelling van het beschermd stadsgezicht missen wij het op de tekening blauw-omlijnde gebied. Hoewel niet behorend tot de binnenstad binnen de grachten, geeft het naar ons gevoelen toch de indruk er wel een onderdeel van te vormen. Door de karakteristieke bebouwing en de nauwe architectonische verbondenheid met de binnenstad achten wij het van belang dit gebied, evenals dat gebeurd is met het gebied buiten de Halvemaanspoort, bij het beschermd stadsgezicht te trekken.

Wij stellen u daarom voor Gedeputeerde Staten te berichten dat uw raad zich kan verenigen met de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht van het op de bij het voorstel behorende kaart in gele kleur aangegeven gebied,

maar dat u het aan te bevelen acht het blauw-omlijnde gebied ook bij het beschermd stadsgezicht te trekken.

Burgemeester en wethouders van Dokkum,

S. van Tuinen ,burgemeester.

F.J.Kram ,sekretaris.

Raad d.d.	26/11. 70	nr. 8
Beslissing:	om het plan. complex " Noordoverlaan" erin op te nemen !!	
ter aflossing naar:	dhr. Bonden!	

GEMEENTE

DOKKUM

Telefoon (05190) 3415 : alle afdelingen

AAN

het college van gedeputeerde staten
van Friesland

te

L e e u w a r d e n .

Uw kenmerk
no. 3037, 1e afd.

Uw brief van
27-10-'70

Ons kenmerk
3692

DOKKUM

datum 30 november 1970

Onderwerp

aanwijzing binnenstad Dokkum
tot beschermd stadsgezicht.

Wij delen u mede, dat de raad van onze gemeente in zijn vergadering van 26 november j.l. besloot u te berichten dat hij zich kan verenigen met de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht van het op tekening no. 031 van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in gele kleur aangegeven gebied.

De raad was verder van oordeel, dat het aan te bevelen is de op genoemde tekening blauw- en rood omliggende gebieden tevens bij het beschermd stadsgezicht te trekken.

Ons voorstel aan de raad, alsmede de ons om advies in handen gestelde stukken, treft u hierbij aan.

Burgemeester en wethouders van Dokkum,

, burgemeester.

, sekretaris.

Dict. R.
Typ. I. E.
Col. 2
Bijl.